

A tanulók önállóságának vizsgálatáról

„A szellem világában ugyanaz az igazság, ami az eszményi társadalomban: csak az a tied, amiért megfáradtál.”

(Illyés Gyula: Szíves kalauz)

Iskolánkban a nevelés eredményességét a tagozatos munkaközösségek kísérik állandóan figyelemmel, alkalmanként mérések segítségével regisztrálják az elért szintet. A vizsgálatok iskolai szinten összehangoltak, a különböző területeket a vezető testület munkaterve alapján vesszük sorra. A munkaközösségek maguk döntenek el a vizsgálat módját, a tapasztalatokról pedig a kibővített vezetőség előtt számol be a munkaközösség-vezető. Itt vitatjuk meg az elkészült anyagot, ekkor fogalmazódnak meg az iskola egészére, ill. az egyes tagozatokra vonatkozó tennivalók, feladatok.

Az alábbi anyag ilyen körülmények között készült az Eötvös József Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskolájában Baján, az 1988—89-es tanévben.

Az iskolai munka, a tanítás eredményességét sok tényező együttese határozza meg. Nevelőmunkánk célrendszerében kiemelkedő fontosságú azoknak a személyiségjegyeknek, tulajdonságoknak a kifejlesztése, amelyek leghatékonyabban támogatják a tanulási folyamatok eredményességét. Ezek a vonások nem csak az iskola falai között fontosak. A későbbi munkavállaló és a társadalom szempontjából is meghatározó a szuverenitás, az alkotóképesség.

A tanulók tanulási folyamatban való részvételének színvonala több tényezőtől függ, mint pl.

- továbbhaladáshoz szükséges alapozó tudásanyag;
- aktivizálhatóság;
- fejlettség az önállóság területén;
- együttműködési képesség;
- a csoportban elfoglalt helye az egyénnek.

Ezek a pedagógiai sajátosságok felismerhetők a gyakorlatban, figyelembe kell venni az oktatási folyamat megszervezésekor. Vizsgálatunk során ebből az együttesből az önállóságot ragadtuk ki. Meghatározó szerepe a jó minőségű elsajátítás, a hatékony képességfejlesztés szempontjából nyilvánvaló.

Az egyes tanulók szintjéről megbízható képet kaphatunk, ha az egyéni, önálló munka feltételei között céltudatosan figyeljük meg őket. A megfigyeléshez ajánlható szempontok:

- milyen szintű a tanuló feladatmegoldó képessége (önállóan vagy segítséggel);
- törekszik-e a javasolt munkamenet betartására;
- hogyan használja a munkaeszközöket;
- probléma esetén milyen a reakciója;
- milyen a munkatempója;
- az adott feladathoz (tantárgyhoz) történő viszonya milyen.

Mindezek mellett igen fontos, hogy az egyéni munka mint tanulási motiváció, milyen aktivizáló hatással rendelkezik az egyes tanulók vonatkozásában.

Az önálló, egyéni munkavégzés területén a fejlettségi szintet alapvetően az határozza meg, hogy milyen gyakran biztosítunk erre lehetőséget. A nevelő tájékozottsága rendkívül fontos az egyes tanulók egyéni munkavégző képességének szintjéről. Ez segíti a döntésben, hogy differenciált tanulási körülmények megteremtésekor kinek a

- másképpen kérnek számon;
- hanyag vagyok.

3. A kérdés megfogalmazásánál hibát követtünk el. Nem határoztuk meg a tantárgyak számát, illetve nem kértünk sorrendet. Így a kiértékelést nem tudtuk elvégezni.
4. A tanulók véleménye saját önállóságukról:
önálló	30%
részben önálló	45%
segítséggel	25%

A harmadik csoportba tartozó tanulók fele mindent együtt tanul, szülővel vagy idősebb testvérrel, másik része a segítséget a mindenre kiterjedő ellenőrzésre (szülői) vonatkoztatta.

5. A tanítási órák a következő arányban segítik az otthoni munkát:

	5. oszt.	6. oszt.	7. oszt.
történelem	24%	33%	40%
irodalom	21%	11%	12%
nyelvtan	15%	4%	5%
orosz	25%	14%	35%
matematika	26%	39%	43%
környezetismeret	10%		
biológia		10%	12%
fizika		18%	15%
földrajz		9%	11%

6. A kapott válaszokból az önállósodási igény, a döntés felelőségének vállalása, az egyéni feladatvállalás aránya szűrhető ki. Jónak ítéli a választhatóságot:

- 5. oszt. 82%
- 6. oszt. 96%
- 7. oszt. 71%
- 8. oszt. 76%

A választható feladatok tantárgyankénti megoszlása:

	5. o.	6. o.	7. o.	8. o.
matematika	25%	44%	38%	36%
orosz	6%	4%	3%	4%
történelem	25%	27%	3%	20%
magyar	25%	8%	11%	15%
környezetism.	10%			
biológia		4%	11%	7%
földrajz		8%	12%	9%
fizika		10%	15%	11%

Néhány tanulói vélemény következik:

- jónak tartom, mert kipróbálhatom, hogy mire vagyok képes;
- aki többet akar elérni, az a nehezebb feladatot oldja meg;
- kiderül, hogy ki mennyit bír vállalni;
- ha a nehezebbet nem tudom, akkor a könnyebbet csinálhatom meg;
- az egyik feladat biztos nehéz, és legalább a jó tanulónak meg kell erőltetnie az agyát;
- az egyik gyerek okosabb, és a nehezebbet oldja meg, a másik csak segítséggel tudná, annak pedig nem sok a haszna;
- nem kell segítséget kérnem senkitől;
- jó, mert az órán történő dolgokba jobban be tudok kapcsolódni.

Úgy gondolom, ezeknél a tanulói gondolatoknál szebben megfogalmazni a differenciálás szükségességét, nemigen lehet.

Nevelői vélemények összegzése:

Az önálló tanulás biztosítására változatos munkaformákat neveztek meg a kollégák, melyeket szinte minden órán alkalmaznak. A különböző tantárgyak keretein belül erre egymástól eltérő lehetőségek adódnak. Pl.:

- önálló szövegfeldolgozás (irodalom);
- munkáltatás, kísérletek végeztetése (term.-tud. tárgyak);
- írásbeli feladatok során új ismeretek szerzése (matematika, magyar);
- egyénre szabott feladatok tanórán és azon kívül (pályázatok, versenyfeladatok, gyűjtőmunka).

Ki kell emelni azokat a tárgyakat, ahol a nyomtatott segédeszközök támogatják (ill. kikényszerítik) a munkavégzésnek ezt a módját (munkatankönyvek, feladatrendszerek).

Az önálló tanulást akadályozó tényezők a következők lehetnek:

- a tanulók az alsó tagozatban nem tanulják meg eszközként használni a tankönyvet;
- helyes tanulási módszerek kialakulatlansága;
- egyes tanulócsoportok érdektelensége;
- tehetetlenség az önállóodással szemben (pl. túlzott mértékben várják el az utat kijelölő kérdéseket);
- tankönyvek, munkalapok nagy része nem támogatja a nevelőt ebben a törekvésében (nehezen emészthető definíciók, megtévesztő vastagbetűs kiemelések).

A tapasztaltak ismeretében igyekeztünk megfogalmazni közeli és távolabbi feladatainkat. Fontosnak tartjuk, hogy nevelőtestületünkben erősödjék a tanulásirányítás szemlélete. A tanórák szervezésében minden korábbinál nagyobb hangsúlyt kell kapnia az aktív gondolkodtatásnak, tevékenykedtetésnek. Törekednünk kell a meglévő ismeretekre épülő, egyénre szabott feladatokat tartalmazó feladatbankok kialakítására, ill. a meglévők megismerésére, azok alkalmazására. Az önálló munka végzésére akár kényszert is alkalmazhatunk, szükség lehet nemcsak jutalmazásra, de büntetésre is. Továbbra is kiemelten kell kezelni a tehetséggondozást segítő pályázatokat, versenyeket.

B) Önállóság nem tanulás jellegű tevékenységben

Már a korábbiakban is említettem, hogy a helyzetfeltárás eszközeként itt a kérdőívet választottuk. Ezt a munkaközösség állította össze. A munka előkészítéseként néhány gondolatébresztő kérdést fogalmaztam meg a kollégák számára:

1. Megfelelő szintű-e az önállóság tagozatunkban?
2. Milyen feladatokon keresztül lehetséges az önállóság fejlesztése?
3. Milyen gondok, problémák jelentkeznek leggyakrabban tanulóink önálló feladatvégzése közben?
4. Adott életkorban mi az ideális szint az önállósághoz?

Ezeket ki-ki magában válaszolta meg, gondolta végig. Hogy ez tényleg megtörtént, bizonyítja, a kérdőív igazi műhelymunkával készült. A tanulók számára megfogalmazott kérdések a következők voltak:

1. Sorolj fel olyan megbízásokat, feladatokat, amelyeket önállóan szoktál elvégezni!
iskolában:
otthon:
egyéb helyen (szakkör, sportkör stb.):

2. Megbízások teljesítését hogyan végzed' legszívesebben?
felnőtt irányításával:
társakkal:
egyéni felelősségvállalással:
3. Önállóan elvégzendő feladatok során mi szokta számodra a legtöbb nehézséget okozni?
4. Melyek azok a feladatok, amelyekkel kapcsolatban elvárják, hogy önállóan végezd el, de ez számodra nehézséget okoz?
5. Melyek azok a feladatok, amelyeket önállóan is el tudnál végezni, de erre nem kapsz lehetőséget?
6. Hogyan kezdesz hozzá egy olyan feladathoz, amelynek elvégzésében elvárják tőled az önállóságot?
7. Sorolj fel társakat, akik önállóságukkal
példaképek: rossz példát mutatnak:

A válaszok kiértékelése:

1. Önálló megbízása van:

	5. o.		6. o.		7. o.		8. o.	
	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány
iskolában	25 ⁰ / ₀	33 ⁰ / ₀	22 ⁰ / ₀	20 ⁰ / ₀	20 ⁰ / ₀	52 ⁰ / ₀	45 ⁰ / ₀	44 ⁰ / ₀
		60 ⁰ / ₀		40 ⁰ / ₀		80 ⁰ / ₀		90 ⁰ / ₀
otthon	48 ⁰ / ₀	48 ⁰ / ₀	52 ⁰ / ₀	46 ⁰ / ₀	25 ⁰ / ₀	55 ⁰ / ₀	52 ⁰ / ₀	36 ⁰ / ₀
		95 ⁰ / ₀		98 ⁰ / ₀		80 ⁰ / ₀		88 ⁰ / ₀

Egyéb helyen a tanulók 53⁰/₀-ának nem volt önállóan elvégezhető megbízása. Ebből egyértelműen következik, hogy az önállóságra nevelés két fő színtere a családi ház és az iskola.

Az iskolai megbízások rangsora a következő a választások gyakorisága alapján:

- ügyeletesi munka;
- hetesi feladatok;
- menzafelelős;
- faliújság készítése;
- riport készítése;
- pénzbeszedés;
- műsor szerkesztése;
- IVK-munka;
- iskolaudvar takarítása;
- takarékbélyeg-felelősi munka;
- vetélkedők;
- szertárosi munka;
- sportrendezvények szervezése.

Az otthoni megbízások rangsora pedig a következő:

- takarítás;
- mosogatás;
- bevásárlás;
- ágyazás;
- kisállat gondozása;
- szemet lehordása;
- virággondozás;
- terítés;
- szóda készítése;

- cipőtisztítás;
- főzés;
- saját holmi rendben tartása;
- mosás;
- reggeli elkészítése;
- burgonyahámozás;
- autómosás.

A megnevezett tevékenységi formák 32⁰/₀-a iskola, 59⁰/₀-a otthoni, 9⁰/₀-a pedig egyéb vonatkozású.

Következtetéseink:

- tudatosítani kell a hetesi munkát;
- az önállóan végzett részfeladatok hangsúlyos értékelését mindig el kell végezni;
- meg kell találni a saját bevallása szerint is passzív csoport önállóságra bírásának lehetőségeit.

Az emelkedő ⁰/₀-os arány arra enged következtetni, hogy megfelelő módon történik az önállósodási törekvések támogatása. Megfogalmazódott az igény arra, hogy 2 év múlva ismételjük meg a mérést a jelenlegi 5., 6. osztályosokkal.

Az otthoni önállóság mértékét helyesnek ítéltük. Jó, hogy a mindennapok feladataiból egészséges munkamegosztással részt vállalnak tanulóink. Komoly veszélyt látunk abban, hogy a felnőtt számára is lélekölő feladatok végzése kapcsolódik össze az önállóság fogalmával a legtöbb esetben. Fel kell ezért hívni a szülők figyelmét arra, hogy a kedvvel végzett munkának milyen nagy a nevelő hatása. Fontos lenne, hogy az egyéb területek is felzárkózzanak az iskola és az otthon mellé. Ezért nagyobb figyelmet kell fordítani a jó szakköri, sportköri hagyományok kialakítására, továbbfejlesztésére.

2. Hogyan?	5. o.	6. o.	7. o.	8. o.
felnőttel	38 ⁰ / ₀	38 ⁰ / ₀	29 ⁰ / ₀	18 ⁰ / ₀
társakkal	31 ⁰ / ₀	31 ⁰ / ₀	37 ⁰ / ₀	59 ⁰ / ₀
egyedül	31 ⁰ / ₀	31 ⁰ / ₀	33 ⁰ / ₀	22 ⁰ / ₀

A felnőttirányítás iránti igény csökkenő tendenciájú, ugyanakkor az önálló, egyéni felelősségvállalással végzett munka iránt nem nő a vonzalom. A társakkal végzett munka egyre népszerűbb. A válaszoknak nincs negatív kicsengése. Értékeli közösségformáló munkánkat, lehet, hogy a gyermekközösségek autonómiára törekvésére bukkantunk.

3. Az önálló munkavégzést leginkább akadályozó tényezők sorrendje:

- terv készítése;
- ismeretek hiánya;
- a feladat megértése;
- megfelelni az elvárásoknak;
- határidő betartása;
- ráhangolódni a feladatra;
- lustaság;
- megfelelő eszköz kiválasztása;
- elakadás utáni újratekzés;
- nincs ilyen ok.

Egy 8. osztályos fiú a következőt írta: „Nincs, mert amit nem tudok, nem is válnálom!”

4. Nem értette meg a kérdést	10 ⁰ / ₀
nincs ilyen	45 ⁰ / ₀
van	45 ⁰ / ₀

Eltérés az elvárás és a teljesítőképesség között:

iskolában	4 ⁰ / ₀
otthon	40 ⁰ / ₀
egyéb helyen	1 ⁰ / ₀

Néhány tanulói vélemény:

„Sok van, de elmagyarázzák általában, hogy miért nem lehet!”

„Véleményt mondjak olyan dolgokról, amikre nem vagyok felkészülve!”

„Olyan feladatok, amiket nem szeretek végezni, de könnyűek, csak a „nem szeretem tudat” teszi nehezzé, mint pl. a mosogatás!”

5. Kielégítetlen önállósodási igény:

iskolában 1,7⁰/₀, otthon 47⁰/₀ szerint. Főleg a családi házra vonatkozó irreális igényekkel találkoztunk (pl. autóvezetés).

6. Nem értette meg a kérdést 6⁰/₀.

A válaszok rangsora:

- megtervezem;
- a nehezebb részt kiválasztom;
- nem örömmel;
- vidáman;
- eszközöket előkészítem;
- amíg megy, önállóan, ha elakadok, segítséget kérek;
- érdekes résszel;
- kedvet keltek magamban;
- megfontoltan;
- időtervet készítek;
- erőt gyűjtök;
- megbeszélem magammal.

Végül álljon itt is egy tanulói megfogalmazás:

„Átgondolom a feladatot, felmérem a felelősség súlyát. Átnézem a lehetőségeimet, majd megpróbálom kiválasztani a helyes utat!”

7. Osztályonként átlagosan 15 tanuló kapott pozitív szavazatot. A rangsor többnyire egybeesik az osztály legjobb, ill. legnépszerűbb tanulóiból készített listával. A negatív értéktételek használhatóbb adatokkal szolgált. Ebben a névsorban szereplő tanulóinkra a korábbinál nagyobb figyelmet kell fordítani, igyekeznünk kell az okok feltárni. Általában két ok nevezhető meg, ami az adott helyzet kialakulásához vezetett:

- a nemtörődöm szülői bánásmód,
- a túlzó gondoskodás.

Nagy munkát jelentett a terület felmérése, de sok tanulsággal szolgált, melyeket korábban csak sejtettünk, vagy éppen elkerülték figyelmünket. Igazi eredménye, ha osztályfőői és szaktanári munkánkban előrébb tudunk lépni ezen a területen.